

ГАСТРОЕЗОФАГЕАЛЬНА РЕФЛЮКСНА ХВОРОБА ЧИ РЕАКТИВНИЙ ЕЗОФАГІТ? АНАЛІЗ 103 ВИПАДКІВ АВТОПСІЙ

А.В. Острогляд

Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького

Ключові слова: гастроєзофагеальна рефлюксна хвороба, езофагіт, автопсія.

За даними епідеміологічних досліджень, гастроєзофагеальна рефлюксна хвороба (ГЕРХ) належить до найпоширеніших недуг людини і охоплює до 20% загальної популяції [1, 15]. При цьому поширення її в різних країнах коливається від 23% у Великобританії до 1% у Сенегалі [13]. Однією з причин такої розбіжності даних є той факт, що лише у 40% випадків діагноз підтверджується ендоскопічно у вигляді ерозивно-виразкового ураження, а в решті випадків (ендоскопічнонегативна) морфологічний субстрат навіть у разі світлової мікроскопії біоптатів слизової оболонки стравоходу не завжди визначається [3]. За цих обставин у більшості хворих діагноз підтверджується після 24-годинної внутрішньостравохідної рН-метрії. Однак є пацієнти з типовими скаргами, властивими ГЕРХ (печія, відрижка кислим, зблювання), у яких і за допомогою цього методу не вдається виявити патологічний гастроєзофагеальний рефлюкс (ГЕР), з яким пов'язують патогенез хвороби [6]. У таких випадках ГЕРХ пояснюють «надмірно чутливим» стравоходом і рекомендують або рабепразоловий тест, коли одночасно введення препарату знімає печію, або нетрипівал (до 3—5 діб) пробне лікування блокаторами водневої помпи, ліпше оригінального виробництва (паріет, нексіум, контролок) [7]. Ось чому тривають спроби встановити морфологічний еквівалент хвороби, вважаючи, що це сприяло б поліпшенню діагностики, уточненню поширення ГЕРХ у світі і розробці досконалої стратегії її лікування та профілактики [5].

Продовжують дискусії і щодо значення окремих чинників ризику ГЕРХ — як тих, що не піддаються модифікації (вік, стать), так і тих, на які можна вплинути (особливості харчування, прийом медикаментів, супутні хвороби) [4, 14]. Вивчення можливого впливу супутніх хвороб на виникнення ГЕРХ утруднюється тим, що в масових епідеміологічних дослідженнях розпізнати ці недуги практично неможливо через до рожнечу обстеження та незгоду людей при задовільному загальному стані на обтяжливі маніпуляції. Некропсія слизової оболонки стравоходу померлих з різних причин дає найточнішу інформацію про головну і супутню патологію.

Історія посмертної діагностики езофагіту бере початок у 1879 р., коли Quinke описав три випадки виразки стравоходу. Захворювання певний час вважалося доволі рідкісним, доки в 1926 р. Von Hacker та Lothiesieu не зібрали 91 випадок виразкового езофагіту, підтвердженого під час автопсії, а Stewart у 1929 р.

встановив частоту цього ураження — один випадок виразки стравоходу на 10 000 розтинів померлих [13]. Дані прозектури 1935—1936 рр. засвідчили наявність запального ураження стравоходу у 1,36—7% померлих [9]. Ці дані В.Х. Василенко розцінював як перебільшення, пов'язане з наслідками агонії і посмертних змін [2]. На думку А.Л. Гребенева та В.М. Нечаева [9], езофагіт є переважно вторинним захворюванням людини. Скоріше, це не самостійна недуга, а дуже поширений синдром.

Сьогодні чітко встановлено морфологічні критерії ГЕРХ, які дають змогу відокремити її від реактивного езофагіту, епідеміологію якого описано вище. Ismail-Beggi та співавтори [12] чітко встановили гістологічні критерії ГЕРХ та запропонували її класифікацію за тяжкістю ураження, котру згодом модифікували Heilmann та співавтори [11]. В основу класифікації покладено співвідношення товщини базального шару епітелію та висота його сосочків (%) до загальної товщини епітелію, ступінь інфільтрації його лейкоцитами, наявність ерозій та виразок. Оскільки лише сукупність названих чинників дає змогу за цією класифікацією діагностувати ГЕРХ, а на практиці окремих ознак може й не бути, користування нею ускладнює діагностику. Простішим й водночас надійнішим є критерій ГЕРХ, запропонований Galmiche і Des Varannes: поява еозинофілів або нейтрофілів лейкоцитів і гіперплазія базального шару, яка займає понад 15—20% товщини епітелію в полі зору (при збільшенні в 400 разів) [10]. Дискутабельність згаданих поглядів на реальне поширення ГЕРХ та брак публікацій матеріалів автопсії в останні 10—15 років й стали підставою для виконання цієї роботи.

Матеріали та методи дослідження

Проаналізовано матеріали гістологічного дослідження дистального відділу стравоходу (на 3—5 см вище від шлунково-кишкового переходу) 103 померлих у різних лікарнях Львова з квітня до червня 2004 р.: 26 пацієнтів у неврологічному, 21 — у реанімаційному, 19 — у терапевтичному, 15 — у інфарктному, 10 — у хірургічному, 5 — у кардіологічному, 4 — у нейрохірургічному, 2 — у гематологічному, 1 — у пульмонологічному відділеннях. Чоловіків було 52, жінок — 51. Вік померлих коливався від 27 до 90 років (середній — 64,7 року). Некропсати фіксували у 10% розчині формаліну. Подальшу процедуру обробки матеріалу, виготовлення гістологічних зрізів, фарбування їх ге-

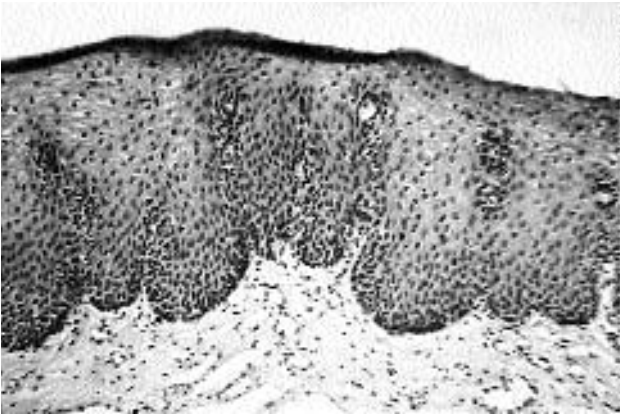

Рис. 1. *Діагноз померлого М., 67 років: ХІХС, гострий інфаркт міокарда, цукровий діабет 2 типу, ожиріння. Гістологічна картина слизової оболонки стравоходу (фарбування гематоксиліном та еозином; × 200): базальноклітинна активність, гіпертрофія сосочків до 2/3 покривного епітелію, проліферативний акантоз. Інфільтрація епітелію еозинофілами свідчить про ГЕРХ*

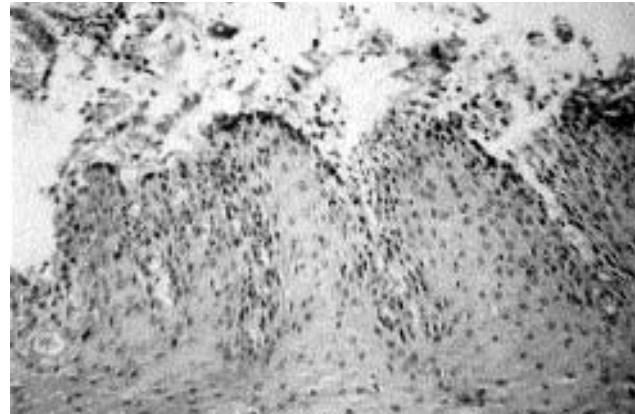

Рис. 2. *Діагноз померлої П., 77 років: ішемічний інсульт у лівій скроневій зоні мозку; гіпертонічна хвороба ІІІ ступеня. Гістологічна картина слизової оболонки стравоходу (фарбування гематоксиліном та еозином, × 200): набряк строми, відшарування поверхневого шару епітелію, інфільтрація нейтрофілами, котрі свідчать про реактивний езофагіт з виразкуванням*

матоксиліном та еозином виконували за стандартними методами. Особливу увагу звертали на неприпустимість тангенціальних зрізів. Гістологічну картину оцінювали при збільшенні в 200 та 400 разів за критеріями, наведеними вище [10]. Повноцінними вважали ті препарати, на яких при збільшенні в 200 разів у полі зору було не менше 3 епітеліальних сосочків. Зміни слизової оболонки стравоходу (у тому числі й ерозії та виразки), які не відповідали цим критеріям, вважали за вияви реактивного езофагіту. Статистичний аналіз проводили відповідно до критеріїв достовірності альтернативної мінливості (є чи немає ознак) за Стьюдентом.

Результати та їхнє обговорення

Лише у 5 померлих (4,8%) була чітка гістологічна картина слизової оболонки стравоходу, яка відпові-

дала морфологічним критеріям ГЕРХ [5, 10]: гіперплазія базального шару (> 15%); проліферативний акантоз; висота сосочків > 75% від загальної товщини епітелію; наявність еозинофілів у клітинних інфільтраціях (рис. 1).

Із цих хворих у 2 була гіпертонічна хвороба, і померли вони від інсульту; 2 страждали на ішемічну хворобу серця, померли від інфаркту міокарда; один пацієнт хворів на рак шлунка, помер від ракової інтоксикації. З перших чотирьох у 3 був також цукровий діабет 2 типу. Отже, надто мала кількість пацієнтів з гістологічно підтвердженою ГЕРХ не дає змоги достовірно встановити залежність її розвитку від головної хвороби. Натомість серед померлих з реактивним езофагітом (рис. 2) було 65 (63,1%). Щоб виявити зв'язок між виникненням реактивного езофагіту та причиною смерті або наявністю хронічного со-

Таблиця 1. **Взаємозв'язок причини смерті хворих і реактивного езофагіту**

Причина смерті	Із езофагітом (n = 65)		Без езофагіту (n = 38)		Ступінь вірогідності різниці
	абс.	%	абс.	%	
Інсульт	16	24,6	18	47,4	< 0,05
Перитоніт	11	16,9	5	13,2	> 0,05
Інфаркт міокарда	8	12,3	7	18,4	> 0,05
Пневмонія	2	3,1	—		
Гостра кровотеча	2	3,1	1	2,6	> 0,05
Сепсис	1	1,5	—		
Отруєння чадним газом	1	1,5	—		

Таблиця 2. Взаємозв'язок між хронічним захворюванням і реактивним езофагітом у померлих

Хвороба	Із езофагітом (n = 65)		Без езофагіту (n = 38)		Ступінь вірогідності різниці
	абс.	%	абс.	%	
Гіпертонічна хвороба	18	27,7	15	39,5	> 0,05
Ішемічна хвороба серця	12	18,5	8	21,0	> 0,05
Рак різної локалізації	8	12,3	2	5,3	> 0,05
Алкогольний цироз печінки	4	6,2	1	2,6	> 0,05
Цукровий діабет 2 типу	4	6,2	1	2,6	> 0,05
Хвороби крові	2	3,1	—		
Туберкульоз легень	1	1,5	2	5,3	> 0,05

матичного страждання детально проаналізовано протоколи автопсій цих небіжчиків. Результати аналізу наведено в табл. 1 і 2.

У табл. 1 наведено головні причини смерті пацієнтів, у яких під час гістологічного дослідження при некропсії було виявлено або ні реактивний езофагіт.

Як свідчать дані табл. 1, лише у померлих від інсульту значно рідше виявляли реактивний езофагіт (24,6 проти 47,4%; $P < 0,05$). У решти небіжчиків (померли від інфаркту міокарда, перитоніту, гострої кровотечі) помітної різниці щодо езофагіту не встановлено.

Таким чином, поява реактивного езофагіту практично не залежить від безпосередньої причини смерті, що й засвідчує неспецифічність його походження.

У табл. 2 наведено перелік супутніх хвороб у померлих і наявність у них гістологічно встановленого реактивного езофагіту.

Як свідчать дані табл. 2, розвиток реактивного езофагіту не залежить від нозологічної форми головної хвороби.

Таким чином, гістологічні вияви ГЕРХ є у 4,8% померлих із різних причин. У той же час реактивний езофагіт спостерігається у 63,1% померлих і поширення його практично не залежить від причини смерті або головної хронічної хвороби. Запальна інфільтрація (нейтрофіли та мононуклерні клітини), виявлена у хворих з реактивним езофагітом, свідчить про те, що ці зміни мали прижиттєвий характер. Яка причина такого поширення реактивного езофагіту, лишається незрозумілим. Хоча гістологічно рефлюкс-езофагіт та реактивний езофагіт мають чіткі критерії окремої патології, однак чи не симулює певним чином реактивний езофагіт клінічної картини гастро-езофагеальної рефлюксної хвороби? Питання це потребує подальшого спеціального дослідження.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Бабак О.Я., Фадеєнко Г.Д.* Гастроэзофагеальная рефлюксная болезнь.— К.: Интерфарма, 2000.— 175 с.
2. *Василенко В.Х., Гребенев А.Л., Сальман М.М.* Болезни пищевода.— М.: Медицина, 1971.— 407 с.
3. *Вдовиченко В.І., Острогляд А.В.* Гастроэзофагеальная рефлюксная хвороба: нерозв'язані питання і перспективи в світлі Консенсусу «GERD 2003» // Сучасна гастроентерол.— 2004.— № 3.— С. 18—21.
4. Гастроэзофагеальная рефлюксная хвороба: сучасний погляд на проблему (Методичні рекомендації).— Дніпропетровськ, 2003.— 26 с.
5. *Кононов А.В.* Гастроэзофагеальная рефлюксная болезнь: взгляд морфолога на проблему // Росс. журн. гастро-ентерол., гепатол., колопроктол.— 2004.— № 1.— С. 71—77.
6. *Пасечников В.Д.* Функциональная изжога — проявление неэрозивной рефлюксной болезни или нарушение висцерального восприятия в пищеводе? // Consilium Medicum.— 2003.— Т. 5, № 6.— С. 312—318.
7. *Передерий В.Г., Ткач С.М., Чернявский В.В.* Эффективность эзомерпазолового теста при диагностике неэрозивной гастроэзофагеальной рефлюксной болезни // Сучасна гастроентерол.— 2004.— № 2.— С. 67—71.

8. Рефлюксная хвороба стравоходу: /За ред. Павла Місюни; пер. з польськ.— Львів: Галицька видавнича спілка, 2004.— 176 с.

9. Руководство по гастроэнтерологии: В трех томах / Под ред. Ф.И. Комарова и А.Л. Гребенева.— М.: Медицина, 1995. Т. Л.— 672 с.

10. *Galmiche J.P., Des Varannes B.* Symptoms and disease severity in gastroesophageal reflux disease // Scand. J. Gastroenterol.— 1994.— Vol. 29 (suppl. 201).— P. 62—68.

11. *Heilmann K.L.* Histomorphology of esophageal reflux disease: Results of biopsy histology in a multicentre trial with cimetidine. In: Disease of Esophagus / Red. Siewert R.J., Holscher A.R.— Berlin: Springer Verlag, 1986.— P. 1130.

12. *Ismail-Beigi F., Horton P.F., Pope C.E.* Histological consequence of gastroesophageal reflux in man // Gastroenterology.— 1970.— Vol. 58.— P. 163.

13. *Moddlin I.M., Sachs G.* Acid Related Diseases: Biology and Treatment.— Schnetztor — Verlag GmbH D — Konstanz.— 1998.— 368 p.

14. *Moss S.F., Armstrong D., Arnold R. et al.* GERD 2003 — A consensus on the way ahead // Digestion.— 2003.— Vol. 67.— P. 111—117.

15. *Shaheen N., Ransohoff D.F.* Gastroesophageal reflux, Barrett esophagus and esophageal cancer // JAMA.— 2002.— Vol. 287.— 15.— P. 1972—1980.

**ГАСТРОЭЗОФАГЕАЛЬНАЯ РЕФЛЮКСНАЯ БОЛЕЗНЬ ИЛИ РЕАКТИВНЫЙ ЭЗОФАГИТ?
АНАЛИЗ 103 СЛУЧАЕВ АУТОПСИЙ**

А.В. Острогляд

Проведен анализ гистологических препаратов, полученных при некропии пищевода у 103 умерших по разным причинам людей в возрасте от 27 до 90 лет. Картина реактивного эзофагита выявлена у 63,1% умерших, а гастроэзофагеальной рефлюксной болезни — только у 4,8%. Зависимости между наличием реактивного эзофагита и непосредственной причиной смерти, а также нозологической формой хронического заболевания не обнаружено.

**GASTROESOPHAGEAL REFLUX DISEASE OR REACTIVE ESOPHAGITIS?
ANALYSIS OF 103 CASES OF AUTOPSY**

A.V. Ostrogljad

The analysis of histological preparations, obtained at esophagus necropsy of 103 persons, deceased from various causes in the age 27 to 90 years, has been held. A reactive esophagitis was revealed in 63.1 % of the dead, and gastroesophageal reflux disease — only in 4.8 % of the died. No correlation between the presence of reactive esophagitis and direct cause of death, as well as with nosologic form of chronic disease has been revealed.